

Zbornik predstavlja značajan doprinos razumevanju odnosa građana i građanki prema konstelaciji demokratije u Srbiji. Radovi su argumentativni, odgovaraju akademskim normama i nude kompleksnu sliku o izabranom predmetu. Prilozi su komplementarni na taj način da time razvijaju neophodnu kompleksnost u predstavljanju demokratske transformacije u domaćem i evropskom kontekstu.

Dopisni član SANU, Alpar Lošonc

Radove u zborniku odlikuje tematska i stilska raznovrsnost, kao i kvalitet i originalnost naučnog pristupa. Sa jedne strane, to bi se moglo tumačiti kao odsustvo principa homogenosti, sa druge, pak, kao bogatstvo u različitosti mogućih interpretacija centralne teme. Svi se oni kritički odnose prema polaznoj istraživačkoj ideji – stavovima srpskog građanstva o trodecenijskoj demokratskoj transformaciji Srbije.

Prof. dr Dragan Todorović

Struktura zbornika ukazuje na analitički višeslojnu analizu istraživnog problema. Autori na koncizan i argumentovan način pristupaju analizi različitih tema od značaja za istraživanje stavova građana/ki prema procesu demokratizacije Srbije u protekle tri decenije i izvode utemeljene zaključke. Autore odlikuje sistematičnost, preciznost i jasnoća u pristupu predmeta istraživanja. Zbornik predstavlja dragocen doprinos razumevanju odnosa građana/ki Srbije prema procesu demokratizacije od uvođenja višepartijskog sistema do danas.

Dr Dejana Vukasović

Zbornik nastavlja tradiciju kvalitetnih istraživanja javnog mnjenja Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka i doprinosi kontinuitetu saznanja u domenu politikoloških studija i istraživanja društvene tranzicije. Posebna vrednost zbornika je što nastavlja istraživanje važnih odrednica političke kulture i političkog života (autoritarnost, korupcija). Zaključci autora zbornika ujedno su korisne smernice i za šire područje nauka koje se bave politikom, kao što su sociologija i antropologija.

Dr Suzana Ignjatović

www.idn.org.rs

DEMOKRATSKE PROMENE U SRBIJI

Stavovi građana i građanki o demokratskoj transformaciji Srbije u protekle tri decenije

Urednici
Milica Joković Pantelić
Goran Bašić

Edicija Istraživanja

Radovi u ovom tematskom zborniku zasnovani su na podacima empirijskog istraživanja o stavovima građanki i građana Srbije o društvenim, ekonomskim i političkim promenama u Srbiji tokom protekle tri decenije, koje je 2022. godine sproveo Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje (CPIJM) Instituta društvenih nauka (IDN). Autori, svi saradnici CPIJM i stručnjaci u okviru različitih disciplina društvenih nauka, osvetljavaju transformaciju Srbije, pružajući, uprkos multidisciplinarnom karakteru zbornika, koherentnu analizu javnog mnjenja Srbije.

Ovim izdanjem u okviru edicije *Istraživanja*, IDN nastavlja da jača, podržava razvoj i sprovođenje empirijskih istraživanja. Ta istraživanja su zbog koncepcijske zahtevnosti i složene logistike dugo zapostavljena u društvenim naukama u Srbiji. Ona, međutim, uz teorijsku utemeljenost ideja, činjenice i validne podatke, prikupljene na osnovu savremene naučne metodologije, ostaju stubovi naučnog rada, ali i osnov za donošenje realnih i delotvornih preporuka i odluka u javnim politikama.

EDICIJA ISTRAŽIVANJA

DEMOKRATSKE PROMENE U SRBIJI

Stavovi građana i građanki o demokratskoj transformaciji Srbije
u protekle tri decenije

EDICIJA

Istraživanja

UREDNIKA EDICIJE

Dr Irena Ristić

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka

Beograd, 2023.

ZA IZDAVAČA

Dr Goran Bašić

RECENZENTI

Dopisni član SANU Alpar Lošonc

Prof. dr Dragan Todorović

Dr Dejana Vukasović

Dr Suzana Ignjatović

ISBN 978-86-7093-265-4

Demokratske promene u Srbiji

STAVOVI GRAĐANA I GRAĐANKI O DEMOKRATSKOJ TRANSFORMACIJI SRBIJE U PROTEKLE TRI DECENIJE

UREDNICI

Milica Joković Pantelić

Goran Bašić

Beograd, 2023.

Sadržaj

7

REČI UREDNIKA

10

Goran Bašić

POLITIČKA KULTURA, PROMENE I IDENTITET SRBIJE

30

Bojan Todosijević

JAVNO MNJENJE SRBIJE 2022: METODOLOŠKE KARAKTERISTIKE ISTRAŽIVANJA (JMS 2022/65)

54

Zoran Lutovac

ODNOS GRAĐANKI I GRAĐANA PREMA VLASTI I POLITIČKOM SISTEMU U SRBIJI

84

Irena Ristić

GRAĐANI SRBIJE I EVROPSKA UNIJA: RAZLIKE NA OSNOVU PARTIJSKE IDENTIFIKACIJE

98

Dijana Vukomanović

IDEOLOŠKO-POLITIČKI PROFIL UČESNIKA PROTESTA U SRBIJI 1990–2022.

116

Milica Joković Pantelić, Branka Matijević

POLITIČKA KORUPCIJA U SRBIJI

134

Bojan Todosijević

INDIVIDUALNA AUTORITARNOST KAO PREDIKTOR IZBORNIH PREFERENCIJA U SRBIJI, OD 1990. DO 2022. GODINE

162

Đurđica Stanković

STRANI KAPITAL U REPUBLICI SRBIJI: ISKUSTVA I OČEKIVANJA GRAĐANA

176

Ksenija Marković, Marko Jovanović

EVROPSKA UNIJA ILI TERITORIJALNI INTEGRITET – SOCIODEMOGRAFSKI FAKTORI KAO PREDIKTORI

192

Milan Blagojević, Marko Mandić

**SPOLJNA POLITIKA SRBIJE – REZULTANTA STRUKTURE MEĐUNARODNOG SISTEMA
I(LI) ČINIOCA UNUTRAŠNJE POLITIKE**

210

Ognjen Pribičević, Željka Buturović

RAT U UKRAJINI – SRBIJA PONOVO NA RAZMEĐU IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA

Reči urednika

O vrednosti i značaju publikacije svedoče čitaoci, odnosno promena koje je štivo izazvalo u njima. Razmišljanje o napisanom, podsticaj koje štivo budi u čitaocu, navođenje pojedinih delova iz publikacije u drugim naučnim radovima i njihovo korišćenje u javnom prostoru, najupečatljivije svedoče o vrednosti dela. Svesni toga, nećemo, kao što je to postala žovijalna navika u našoj naučnoj publicistici, hvaliti zbornik koji uređujemo, ali nećemo se ni ustručavati da ukažemo na njegove prednosti. Pristankom da uredimo ovaj tematski zbornik Instituta društvenih nauka iskazali smo veru u njegov značaj i poruku koju šalje naučnoj i društvenoj javnosti, a u njoj su nas učvrstila i mišljenja recenzenata Alpara Lošonca, Dragana Todorovića, Dejana Vukasović i Suzane Ignjatović, za koja smo im zahvalni, kao i za savete i primedbe koje su uputili.

Tematski zbornik „Demokratske promene u Srbiji” nastao je na osnovu empirijskog istraživanja stavova građana i građanki Srbije o demokratskoj transformaciji države i društva u protekle tri decenije. Istraživanje su tokom proleća i leta 2022. godine sprovedli istraživači institutskog Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje, nastojeći da ukažu na promene u stavovima ispitanika prema društvenim, političkim, ekonomskim i drugim pojavama u pomenutom periodu. Podaci o stavovima građana su prikupljeni na osnovu kvantitativnog istraživanja u kojem je učestvovalo preko 3.000 ispitanica (47%) i ispitanika (53%).

Osnovna vrednost temata je u tome što je zasnovan na empiriji koja je dugo zapostavljena u našim društvenim naukama. Međutim, kako smo u Institutu uvereni da su, pored teorijske utemeljenosti ideja, činjenice i validni podaci stubovi naučnog rada, ali i osnov za donošenje realnih i delotvornih odluka u javnim politikama, nastojimo da obnovimo i osnažimo praksu empirije zasnovane na savremenoj naučnoj metodologiji. Nedostatak longitudinalnih ali i transversalnih istraživanja otupeo je britkost mišljenja i argumenata u našim društvenim naukama i produbio je jaz između nauke i društva i otvorio prostor agresivnom pseudonaučnom pristupu.

Problem nedostatka periodičnih istraživanja koja prate stavove građana o određenim pojavama i koja omogućavaju zaključke od značaja za društveni razvoj i upravljanje promenama, ali i za kritičko sagledavanje različitih procesa i sistema, u ovom institutskom tematu prevazilazi se poređenjem sa rezultatima drugih empirijskih istraživanja Instituta i drugih naučno-istraživačkih organizacija. Iako to nije idealan metod, njime se prevazilazi pomenuti jaz i omogućava se pouzdano praćenje trendova u promenama vrednosti u stavovima građana.

Značajna vrednost istraživanja na osnovu kojih su napisani svi radovi, osim uvodnog, originalan je metodološki pristup zasnovan na savremenim pristupima kombinovanja prikupljanja podataka na daljinu. Jedan od trendova u promenama vrednosti jeste i slabljenje poverenja građana, kako međusobno, tako i prema različitim institucijama. Ovaj trend, koji je ojačao tokom pandemije COVID 19, uslovio je da empirijska istraživanja „licem u lice” nisu pogodna, odnosno da građani sve češće izbegavaju neposredni razgovor sa anketarima. Nastojeći da problem prevaziđemo, korišćen je u našim društvenim naukama inovativan

pristup zasnovan na prigodnom nacionalnom uzorku i samostalnom popunjavanju upitnika putem interneta ili popunjavanjem štampanog upitnika.

Radovi u tematu su usmereni ka jednom cilju: koliko i kako smo se promenili i na koji način vrednosni stavovi nastali pod uticajem tih promena utiču na naš odnos prema stvarnosti. Autori i autorke su posvećeni promenama u savremenim društvenim problemima i tokovima: političkoj svesti i političkoj kulturi, političkom sistemu, organizaciji vlasti i državnim institucijama, građanskom i političkom aktivizmu, autoritarnosti, izbornom ponašanju i očekivanjima, korupciji koja je upečatljivo označena kao društveno zlo koje je u srži sistemske korupcije, koja prožima društveni život i obrazac je ponašanja i življenja.

Na stavove i ponašanje ljudi snažno utiču savremene globalne i regionalne krize i politički izazovi. U vezi sa tim, promene u stavovima građana prema evropskim integracijama korespondiraju kako sa opadanjem poverenja u snagu evropskih institucija da pravično upravljaju promenama tako i sa galimatijasom neproverenih podataka koje stvara savremena medijska produkcija. Najzad, postojeće stanje nije slučaj po sebi, još manje je posledica savremene društvene stvarnosti, već je deo političke kulture koja sazreva kroz splet idejnih, političkih, kulturnih i državnih promena u poslednja dva veka, na šta ukazuje uvodni prilog, nastojeći da ukaže na uzročno-posledične veze savremenih tokova sa političkim i društvenim nasleđem.

Namera nam je bila da, na osnovu činjenica prikupljenih na metodološki ispravan način, doprinesemo jasnijem sagledavanju uzroka i stanja savremenih promena u Srbiji. Na čitaocima je da procene koliko smo u tome uspeali, a na javnim politikama je da ove podatke iskoriste u najboljem interesu građana i građanki Srbije, ili da ih zanemare.

*Milica Joković Pantelić
Goran Bašić*